

Reacties op *Het is aan ons*:

‘Merlijn Twaalfhoven schetst een vergezicht dat tegelijk dichtbij is: breng de kunstenaar in jezelf tot leven; laat het niet over aan de professional. Ik zie een parallel met het idee dat we de democratie niet moeten overlaten aan de politici. De democratie en de kunst: we zijn het zelf!’

– Bert Blase, burgemeester van Heerhugowaard en initiatiefnemer van Code Oranje, beweging voor democratische hervorming

‘Een bijdrage leveren aan een mooiere wereld is een inspanning die van het hart naar het hoofd naar handelen gaat. Twaalfhoven beschrijft dat op praktische wijze, vanuit eigen sprekende ervaringen als kunstenaar. Een eye-opener.’

– Sjoerd Bootsma, artistiek directeur Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018 en LF2028, lid Sociaal Creatieve Raad

‘Wát een prachtige anekdotes en voorbeelden, van een heel erg belangrijke en bijdragende kunstenaar. Merlijn maakt ons deelgenoot van zijn unieke manier van kijken, durven en doen.’

– Teun Gautier, voormalig directeur van *De Groene Amsterdammer*, medeoprichter Stadmakerscoöperatie en Sociaal Creatieve Raad

‘Twaalfhoven is een belangrijke culturele leider van Nederland. *Het is aan ons* bevat verhalen vol reflecties en levenswijsheden. Het is een waardevol artefact op weg naar een cultuur waarin de kunstenaarsmindset een grotere rol speelt in hoe we de samenleving vormgeven.’

– Tabo Goudswaard, kunstenaar/social designer, voormalig intendant van Art of Impact, lid Sociaal Creatieve Raad

‘Tijdens het lezen van *Het is aan ons* moest ik denken aan Bono, de frontman van U2, die ooit zei over Nederlanders: “dat is een volk van pragmatisch idealisten”. Twaalfhoven geeft vorm aan dat idealisme en weet te verbinden en te ontroeren. Bovenal laat hij zien dat verbeeldingskracht nodig is. In een tijd vol grote opgaven op het gebied van energie, klimaat, gezondheid en landbouw zijn pakkende vergezichten noodzakelijk.’

– Paul Hekkert, hoogleraar Vormtheorie en Industrial Design, TU Delft, lid Topteam Creatieve Industrie

‘Merlijn Twaalfhoven leert ons dat kunst niet zozeer een product, maar een attitude is. Een attitude die van onschatbare waarde is voor onze samenleving. Een attitude die we aan onze kinderen moeten meegeven.’

– Dr. Koert van Mensvoort, creative director Next Nature Network

‘Met Merlijn sta je nooit met lege handen. De gulheid van zijn geest is grenzeloos. Lees dit boek!’

– Adelheid Roosen

‘Twaalfhoven is een begenadigd verhalenverteller en ik heb *Het is aan ons* van begin tot eind ademloos gelezen. Van Syrië tot Zaandam: dankzij zijn oog voor detail voelt het steeds of je er zelf bij bent. Het heeft me geïnspireerd om zelf de kracht van kunst vaker in te zetten om van de wereld een mooiere plek te maken.’

– Jasper Visser, zelfstandig adviseur, auteur en blogger over digitale media, technologie en innovatiestrategie

Inhoud

Proloog – Bosnië	7
Inleiding – De kunstenaarsmindset	10
I Waarnemen. Waarom schoonheid en verwondering een plek verdienen in het leven van alledag	23
1 Bij de Syrische grens	25
2 Aandacht en vertraging	31
3 Zee van mogelijkheden	35
4 De rijkdom van onzekerheid	41
5 Verwonderruimte	48
6 Waarnemen met al je zintuigen	56
7 Tussenruimte	62
II Voelen. Hoe we houvast vinden in een wereld van overdaad, mogelijkheden en verleidingen	69
8 De veelte	71
9 Buiten de kaders	78
10 Samen sterk	84
11 Machteloosheid	90
12 Idealencrisis	96
13 Onzekerheidsvaardigheid	101
14 Ruimte scheppen	109

III Denken. Hoe de voorstellingen in ons hoofd de wereld bouwrijp maken	115
15 Verhalen	117
16 Aandachtsvervuiling	121
17 Verdragingsstrategie	129
18 Chaos	136
19 Gevoelsbolletjes	141
20 Wat als?	147
21 Kom uit de kast als idealist	153
IV Maken. Op zoek naar fysieke ruimte om te bouwen en te ontmoeten	161
22 Speelruimte	163
23 De kunst van het mislukken	169
24 Backstage	174
25 De wereld is ons toneel	183
26 Een weg naar minder	188
27 Moed houden	194
V Praktisch idealisme. Waarom het aan ons is om de wereld te redden	197
28 Een plan is niet genoeg	199
29 Waar willen we voor zorgen?	204
30 Samen geloven, in vijf lessen	207
Tot slot: Houd moed	213
Dank	219
Leesvoer, linkjes en studietips	221
Doe je mee?	239

Proloog – Bosnië

In 1996 ging ik vrede brengen met muziek.

Ik was net twintig jaar, zat voor altviool in de vooropleiding van het conservatorium. In Bosnië was na jaren van burgeroorlog een bestand getekend. Het Ricciotti-orkest, een groep jonge musici die concerten geven op ongewone plekken, ging op tournee door het land dat in puin lag en ik mocht mee. We studeerden een repertoire in van muziek die moed geeft, mensen kon opbeuren en troost kon bieden.

Met een bus die bewaakt werd door twee Nederlandse militaire jeeps reden we Bosnië binnen. We sliepen in het kamp van de Nederlandse NAVO-soldaten die het vredesverdrag moesten bewaken. In de jaren ervoor was de oorlog voor mij een vast onderdeel op het journaal geweest. Rookpluimen, generaals met sigaren, de scherpschutters in Sarajevo, Srebrenica. Nu was ik er zelf. Wat een verrassing dat er overal bloemen stonden. Na jaren van zwart-witfoto's in de krant, bleken ook mijn verwachtingen kleurloos geweest. Het overviel me hoe prachtig dit land vol bos, vlinders en valleien met beken en kleine dorpjes was.

Het was geweldig om muziek te maken voor mensen die jarenlang in angst en verschrikking hadden geleefd. Elke noot werd gretig geproefd, mensen genoten van het eerste buitenlandse bezoek dat niet in legeruniform kwam. In elk dorp waren direct honderden mensen op de been om ons te horen. Ik besepte toen dat de schoonheid van muziek niet alleen wordt bepaald door hoe mooi je speelt, maar ook

door de plek die je kiest om op te treden. Precies dezelfde muziek had in een concertzaal in Utrecht of Den Haag een totaal ander effect gehad dan op dit dorpsplein.

Op een dag waren we in een buitenwijk van Sarajevo en speelden we bij een opvangplek voor weeskinderen. Een van de begeleiders vroeg of we niet te vrolijke muziek konden spelen. De sfeer was bedrukt, de dag ervoor was een kind gestorven na een wanhoopssprong van het dak.

We begonnen muisstil. De kinderen keken ons wezenloos aan. Er was een man zonder benen in een rolstoel, anderen op krukken. Eerst reageerde niemand echt op de muziek, maar geleidelijk ontstond er leven. Een van de kinderen mocht dirigeren. We eindigden met toch nog een opgewekt stuk en iedereen klapte mee. We bogen diep en alle kinderen kwamen naar ons toe, vroegen handtekeningen en stelden zich voor. We pakten in, want we moesten weer verder, maar toen we in de bus zaten was het onmogelijk de deur te sluiten. Er zaten een paar jongens tussen die met ons mee wilden.

Wat doe je dan? Er verzamelden zich steeds meer kinderen om de bus heen, als we langer zouden wachten werd de situatie alleen maar lastiger. Dus duwden we de kinderen tussen de deuren uit de bus, en trok de chauffeur daarna stevig op om te voorkomen dat ze zich vasthielden aan het handvat. De grootste jongens renden ons nog even na, en zwaaiden tot we uit het zicht waren.

Later op die avond waren we te gast in een chic restaurant, een bijeenkomst met VN-militairen en andere officials. Tijdens het diner zouden we een kort optreden geven, een halfuurtje spelen. Maar ineens kwamen de tranen. Hoe konden we een gewoon concert geven nadat we eerder die dag honderden kinderen hadden achtergelaten? Was het wel

juist om als muzikant uit een veilig en rijk land hier langs te komen, wat te spelen en weer verder te gaan?

We hadden al op rare plekken gestaan. Plekken die donker, klein, lawaaierig of in de wind waren. Het had ons er niet van weerhouden muziek te maken. Maar hier, in deze normaliteit van het restaurant, de rust en het uitzicht over de rivier, hier werden we overmand door twijfel en verwarring. Er kwam een optreden, maar we leken wel verdoofd. Zouden de dinerende officieren onze tranen hebben gezien?

Inleiding

De kunstenaarsmindset

Ik heb nooit goed stil kunnen zitten in de concertzaal. Muziek is prachtig, het is de meest ongrijpbare en immateriële van de kunsten. Maar ik zit niet graag anderhalf uur op een stoel te luisteren tussen een paar honderd anderen. Spelen in een orkest is totaal anders. Je wordt omringd door musici, hebt volle aandacht voor elk moment, met elke beweging van de dirigent word je meegesleept in een rivier van klank. Het jaar dat ik naar Bosnië gereisd was, begon ik aan de vooropleiding voor altviool van het conservatorium van Amsterdam. Om dat instrument onder de knie te krijgen, was ik dagelijks uren aan het oefenen om de vaardigheden te vergaren waarmee ik ooit het podium zou kunnen betreden. Op het conservatorium ga je geloven dat alles draait om perfectie, het compromisloze streven naar een feilloze en bevlogen uitvoering van dat muziekstuk. Het liefst op een gerenommeerd podium met een zaal vol ervaren, kritisch publiek.

Na mijn reis die zomer was er iets veranderd. In de buitenwijken van Sarajevo had ik gezien wat muziek kan doen in situaties van chaos en onzekerheid. Hier was het niet zozeer belangrijk hoe perfect onze muziek was, maar dat we daar waren, daar waar de muziek het hardst nodig was.

Ik had ervaren dat datgene wat je kunt brengen als musicus niet zozeer een kunstwerk of de performance zelf is, maar een ervaring die ontstaat in het hoofd en hart van de mensen die samenkomen.

Er wordt natuurlijk eindeloos veel gesproken en geschreven over kwaliteit en de waarde van kunst. Je kunt het hebben over originaliteit, zeggingskracht, technische uitvoering, de stevigheid van de verf of de resonantie van een Stradivarius. Je kunt bezoekersaantallen van een theaterstuk meten of het publiek interviewen. Maar wat er werkelijk ontstaat in de ervaring van de bezoeker, de luisteraar, is helemaal afhankelijk van de situatie, het moment en de persoon. Dit besepte ik voor het eerst toen ik de recensie las van het concert dat de Beasty Boys gaven in de Statenhof van Den Haag op 10 februari 1995. Twee uur had ik voluit staan springen te midden van een wildenthousiaste menigte. Het was een kolk van mensen die meegevoerd werden door diepe beats, snoeiharde gitaren en ophitsende rap. Een dag later las ik de recensie in de krant. De strekking: de plaat was beter. Het geluid was slecht. Het publiek was opgetogen, maar muzikaal was het maar matig.

Deze man had niet staan springen. Hij had niet gespaard voor het toegangskaartje en toegeleefd naar het moment dat de show begon. Hij bezocht al jarenlang zulke optredens, had diezelfde week misschien nog wel drie andere concerten gezien, van een afstandje op de tribune. Hoe zou hij kunnen ervaren wat ik had beleefd? Hoe kon hij duiden waar dit over ging? Muziek is op zo'n moment niet te scheiden van de rest van de ervaring, van de opwindende eraan voorafging, van de menigte, alle fysieke prikkels en emoties samen.

In musea, concertzalen en theaters geven we mooie of fascinerende objecten en voorstellingen een aparte, speciale plek in de wereld. Deze kunstwerken, de zorgvuldig geselecteerde theaterstukken, schilderijen, composities en performances zijn natuurlijk waardevol. Ze tonen ons hoeveel mogelijkheden er zijn om met verbeelding, spel en finesse een verhaal te vertellen. Kunst is daarmee een prachtige leerschool, een gids waarmee we onze blik en mindset kunnen scherpen.

Maar zoals een lamp geen licht is, een bus geen reis, zo biedt een kunstwerk niet zomaar een artistieke ervaring. Er zal in jou, in de waarnemer, iets moeten gebeuren. De ervaring die je hebt hangt helemaal af van wie en waar jij bent, van de omgeving, het moment. Kun jij je echt openstellen? Of zit je blik vast in een mening of een oordeel? Hoe voel je je tussen de mensen om je heen? Ben je vertrouwd met de conventies, de tradities? Wat maakt het kunstwerk los in jou? Is het mooi en bevestigend, raakt het iets onverwachts, iets waardoor de chemie in je hersenen verstoord wordt? Dan kan een beeld, gebaar of uitspraak een trigger zijn waaruit plotseling iets nieuws ontstaat: een gewaarwording die volstrekt persoonlijk is, en helemaal van dat moment.

Maar dat is zeldzaam. Hoe vaak is kunst niet meer dan een intellectuele exercitie, een proeverij voor kieskeurigen of vermaak voor hoogopgeleiden? Toen ik dat zag, ging ik anders naar mijn rol als musicus kijken. Ik vroeg me niet alleen af hoe ik mooie muziek zou kunnen maken, maar vooral: hoe kan ik mijn publiek een waardevolle ervaring bieden? Behalve altviool spelen, ging ik ook componeren. En naast het schrijven van goede noten wilde ik ook de vorm van het concert veranderen. Waarom zou ik mijn muziek uitvoeren in een nette zaal waarin honderd mensen zwij-